

KODÁLY ZOLTÁN ÉS BÁRDOS LAJOS

Daróci Bárdos Tamás előadása
(2007. március 23. Debrecen)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Két férfiről szeretnék beszélni: egyik a mester, aki nagyon sokat adott tanítványainak, másik a rendkívül tehetséges tanítvány, aki ezt a rengeteget megpróbálta meghálálni, visszaadni, és népének továbbadni.

1919-at írunk. Egy Bárdos Lajos nevű 20 éves fiatalember, aki annak köszönhetően, hogy egy hadgyakorlat során egyik lábára véletlenül rátolták az ágyút, és kórházba került, életben maradt. Társai Doberdónál mind meghaltak. Amikor vége lett a világháborúnak, az szerelhetett le legelőbb, aki mérnök akart lenni. Így jelentkezett a Műszaki Egyetemre. Jó matematikus volt, kiváló műszaki rajzokat tudott készíteni. Fél év után érezte, hogy nem ez az ő útja. Nyolc éve tanult hegedülni, és amikor 17 évesen tanára elhívta kvartettezni, kinyílt számára a zenei mennyország. Elkezdett brácsát is gyakorolni, hogy annál használhatóbb kamarazenesz legyen. Brácsájával kezében elment a Zeneakadémiára felvételizni. Nem tudta, hogy a bizottságban milyen szellemmel kerül szembe. Ott ült Hans Koessler, aki Dohnányinak, Bartóknak, Kodálynak, Weinernek tanára volt, nagyon sikeres zeneszerzés-tanár, igen ám, de számára a zene Brahmsnál véget ért. Ott ült Michalovich Ödön, aki sokáig a Zeneakadémia igazgatója volt, és akinek ízléséről had' idézzek egy vele készített interjúból egy részletet: „Igen ... tehát a fiatalokról, ... akik jóformán nincsenek ..., akik elvesztették a fejüket ... Szomorú eredmény. Arra a kérdésre, hogy ki tehetséges, alig tudok felelni. Csak azt mondhatom, hogy a modernek között nincs tehetség. Kodály nem számít, invenciótlan, száraz, minden zenei koncepció nélküli, aki csak kakofóniákat vet papírra. Bartók? Hát ő tehetséges volna, de ferde utakon, a hangzavarok értelmetlen világában jár...”

Ez a szellem uralkodott a felvételi bizottságban, apám pedig odaállt a brácsájával, és eljátszotta Kodály I. Vonósnégyesének brácsa szolamát. Végighallgatták, hisz a kíváncsiság nagy úr. Ha lett volna a játék közben módja figyelni az arcokat, alighanem azt a kifejezést látta volna rajtuk, mint amikor valaki mazsola helyett épp egy poszméhet harapott ketté. Mikor vége volt, megkérdezték, hogy milyen tanszakra jött felvételizni. Mondta, hogy brácsa tanszakra. - Olyan nincs - mondták felszabadultan, és zavarták volna el. Ekkor kicsúszott a száján valami, amiről később ő maga sem érti, hogy csúszhatott ki:

- Elég baj! Miért nincs? - és távozott. Pár év múlva elindult a Zeneakadémián a brácsa tanszak.

Egy évig készült otthon, most már a zeneszerzés szakot célozta meg. Tanulmányozta a zeneelméletet, a nagy mestereket. Ismét ott állt a bizottság előtt. Felvételi darabja nem volt akármilyen: a Boci-boci tarkát dolgozta fel úgy, hogy a jobb kéz a dallamot csupa fehér billentyűn, a bal kéz a kíséretet csupa feketén játszotta. Természetesen az arcokon undor tükröződött, és el akarták küldeni, amikor az orgona professzora leütött egy akkordot a zongorán, egy H alapú domináns szeptimet bővített kvinttel, és megkérdezte, meg tudná-e mondani, mit hall? Rávágta:

- Ez az akkord belefér az egészhangú skálába.

- És ha H az alaphang, meg tudná nevezni a hangokat?

- H, Disz, Fiszisz, A.

A tanári kar elismerően összenézett, és felvették. Apám mindig úgy mondta, hogy egy fizisznek köszönhettem, hogy bejutottam a Zeneakadémiára.

Első évben Siklós Albertnél tanult, aki módszeres, kiváló tanár volt, apám elismeréssel emlegette. A következő évben Kodály az igazságtalan szilencium után visszatért tanítani. A szilencium azért érte, mert 1919-ben benne volt a Zenei Direktóriumban, amelyben benne volt Bartók is, Dohnányi is. Csak Kodályt büntették meg, a többieknek nemzetközi híre volt már ekkor, hozzájuk nem mertek nyúlni. 21-ben, mikor Kodály visszatérhetett tanítani, a Siklós növendékeket kettéosztották, fele maradt Siklósnál, másik fele Kodályhoz került. Élete nagy szerencsésének tekintette, hogy Kodályhoz került.

Kodály tanítási módszereiről valljanak növendékei.

„Kodály hagyja a növendékeket „saját gyökerükön” fejlődni. Biztos kézzel vezeti egy tervszerűen és konstruktívan megépített úton, a nélkül azonban, hogy a tanítvány ezt észrevenné.” „Keresi, kutatja a stílusok törvényeit. Nemcsak megismeri a múltat, hanem újraéli, és tanítványaival is újraélteti.” „Ráeszméltette a növendékeket, hogy a zeneszerzést nem szabályok gyűjteménye, hanem a zeneköltői invenció megnyilatkozási lehetőségeinek minél gazdagabb feltárása.” „Nem tart szabályszerűen kidolgozott előadásokat. A mesterművek elemzése, megismerése, a művészi terv megismerése kerül nála homloktérbe. Nem szabályokra oktat, hanem a nagy mesterek művészetére.”

„Kodály volt az első, és annak idején az egyetlen tanár, aki tanítványaival rendkívül alaposan tanulmányoztatta Palestrinát, az összkiadásból számszámra íratott ki velünk példákat. Ez után Bach következett, majd a bécsiek és a romantika mind elmélyültebb elemzése. A legújabb zene elemzése nem került sorra, nem akarta a maga stílusát senkire sem rákényszeríteni. Arra szorította növendékeit, hogy egymás munkáját bírálják meg. Ő többnyire szó nélkül végighallgatta a műveket, legfeljebb ilyen megjegyzést fűzött hozzá: „Ezt a részt maga jobban is meg tudja csinálni. Gondolkozzon rajta!”.

Megtanított bennünket saját lábunkon járni. Bámulatosan keveset beszélt. De kevés szóval is többre tanította növendékeit bárki másnál. Csodálatos érzékkel, sasszemmel fedezte fel, kit milyen irányba lendít a tehetsége. Nekem azt mondta: - Magának érdemes lenne zeneelmélettel és vokális művekkel foglalkoznia. - Akkoriban eszembe sem jutott még, hogy ennek szenteljem életemet.” – mondta apám. A mester igazi vátesznek bizonyult.

A napi munka során akadt olykor humoros epizód is. Apám mesélte, hogy egyszer egyik osztálytársa 4/4-es keringőt hozott az órára. Kodály komolyan végighallgatta, majd ennyit mondott: Keringő négy negyedben? Mire a kissé beszédhibás növendék: Igen tanár úr, és kódája is van. Nagy nevetés tört ki, mert úgy hangzott, mintha Kodály lenne. Végül Kodály a következő órára rendelt egy háromnegyedes keringőt is az illetőtől.

1906-ban Kodály és Bartók a gyűjtések megkezdése után már kiadott egy gyűjteményt „Magyar népdalok” címmel. 20 népdal volt benne, 10 Kodály és 10 Bartók zongorakísérettel. Apám később ezt az értékes gyűjteményt böngészve találkozott először igazán a népdallal és művészi népdal-feldolgozásokkal.

Amikor 1921-ben Kodály Bartókkal közösen ki akarta adni a „150 Erdélyi népdal”-t, az első kefelevonatokat tanítványaiknak adta korrektúrára, nyilván pedagógiai meggondolásból. Életre szóló élményt jelentett apámnak az erdélyi népdalokkal való ilyen személyes találkozás. Egyik kedvenc dala

lett ezek közül a Te túl rózsám, te túl. Sokszor énekelte nekünk is, nekem is egyik nagy kedvencemmé vált.

Apám Kodály iránti végtelen tiszteletére érdekes példa az Erős Gusztáv cserkészcsapat indulójának története. Ennek első pár hangja megegyezik Kodály Forr a világ c. művének első hangjaival, melyet Kodály később írt, mint ahogy apám az indulót komponálta. Apám letiltotta az induló éneklését, mert sem azt nem akarta, hogy őrá gyanakodjon valaki, hogy lopta a mesterétől, azt aztán meg végképp nem akarta, hogy mesterét gyanúsítsák lopással. Pedig a plágium csak 8 taktus után kezdődik, 4 hangért erre nem lett volna szükség.

1925-ben az első Kodály által végigvezetett osztálynak vizsgakonzertje volt. Erről a sajtó soha nem szokott beszámolni, ezúttal megtették, imígyen:

„Az évad legkellemetlenebb és legelszomorítóbb zenei benyomásait köszönhetjük a két növendékhangversenynek. Az, amit a most szóhoz jutott fiatal zenészgárda nyilvánosságra hozott, tehetség, találékonyság és becsületes tudás szálnalmas hiányára vall. A legtöbb Kodály tanítvány szerzeményei magukra vonják az ítéletet, hogy az ember bűzleni hallja őket. Mindenekelőtt azonban az bűzlik az ég felé, hogy a Zeneművészeti Főiskola igazgatósága nem vet gátat egy ilyen végzetes működésnek. Egy egész felnövekvő nemzedék céltudatosan egyoldalú anarchisztikus befolyásolása kútmérgezés.”

Kodály megvédi tanítványait, úgy érzi, hogy meg kell szólalnia. Tanítványai közül véleménye szerint négyen: Ádám Jenő, Bárdos Lajos, Seiber Mátyás és Szelényi István magasan kiemelkedtek társaik közül. A támadó cikkekre így válaszol:

„Ez az írásmű ... merénylet az irodalmi hang és jó ízlés ellen. A rothadás szele csap ki belőle. ... Az a gyűlölet, amely a cikkből árad, nem egy személynek szól. Nem is új keletű. Idegen kultúra hatása nélkül elsenyved a nemzeti kultúra. Nem sovinizmus, ha azokhoz, akik itt élnek köztünk, de idegenül, mint a gyarmatosok a vad népek közt, akik a magyar kultúráról semmit sem tudnak, és nem is akarnak tudni, néhány kérdést intézünk. Önök szerint csak Brahms, Schumann-epigonokat szabad itt nevelni. A magyar zene gyermekeit, bár azok a jobb zenészek, elvetik? Miért? Nem ismerik, nem akarják megismerni. Mi jogon akarják nekünk megtiltani, hogy a magunk zenei nyelvét használjuk? Hogy a magyar zeneiskolán ezt a nyelvet is tanítsuk? Szerényen, a világnyelv mellett. Mi a művészet határain belül mindenféle ízlést szabadon engedünk érvényesülni. De meddig tűrjük még azt a diktátori hangot, amellyel idegen lelkük idegen ízlését ránk akarják erőszakolni? Az önök konzervativizmusával, amely a korlátolt német kisvárosé, vagy a nemzetközi banalitásé, egy világkultúrán nőtt magyar konzervativizmust szegeznek szembe. Mi a magunk lábán akarunk állni, és az egész világ kultúrájából azt akarjuk felszívni, ami nekünk használ, ami minket táplál, erősít. Amiből megtanuljuk a magunk lényegét minél teljesebben kifejezni. Nem akarunk többé zenei gyarmat lenni. Nem akarunk idegen zenekultúrát majmolni. Megvan nekünk a magunké ezer év óta.”

A csatazaj ezzel elült egy időre. Apám a Verbőczy Gimnázium énektanára lett, és elvállalta a városmajori templomban működő Cecília Kórus vezetését. Kodály szellemében tanított, becsempészte a magyar népdalokat a tananyagba. Karnagyi munkájában is érezhető Kodály útmutatása, hiszen tevékenységének két fő iránya volt: egyrészt a régi zene ismeretlen értékeinek közkinccsé tétele (ő fedezte fel a kórusmozgalmunk számára Josquin örökbecsű műveit), másrészt új, magyar hangú egyházzene

létrehozása, gazdagítása. Kodály tanítványai elkezdtek modern, magyar zenét komponálni, egymásnak adták műveiket. Így kezdett egy egyházzenei kincs kialakulni mai zenékből.

1928-tól Harmat Artúr hívására a Zeneakadémia tanára lett, ahol 40 éves működése alatt kb. 14 tantárgyat tanított, nem egynek anyagát ő maga dolgozta ki. Ilyen például a prozódia tantárgy, melynek anyagát Kodály műveinek elemzése alapján alkotta meg.

1925-ben az énekkari mozgalom nagy ünnepe volt: Borus Endre kórusa megszólaltatta Kodály Villó és a Túrót eszik a cigány c. műveit. Ezzel új minőség jelenik meg nemcsak a magyar, de a nemzetközi kórusirodalom egén. Az iskolai kórusok szomjasan isszák ennek a sziklák közül váratlanul kibukkanó forrásnak vizét. És a forrás, ha már kifakadt, egyre bővebben ontja az életető nedűt. Mester és tanítványai vállvetve alkotják meg a magyar kórusmuzsika igazgyöngyeit.

1929-ben apám nagy hatású újdonsággal jelentkezik a magyar népdal közkinccsé tételéért vívott harc frontján: megjelenteti a „101 népdal” című zsebkönyvet, amit bárki magával vihet egy kirándulásra, használhat egy táborúzi éneklésnél. Kodály adja az anyag zömét, és ő írja az előszót. Hadd csatoljak egy későbbi Kodály levélből ide néhány sort, mely világossá teszi véleményét erről a kiadványról. Péczely Attilának írja, aki egy városi dalgyűjteményt akart kis füzetekben kiadni: „Legelőször is gratulálok szerencsés ötletedhez: olcsó füzetekben visszaadni a városnak, amit adott. Hogy ez a fajta terjesztés milyen tökéletes lehet, azt láthatod a Cserkészszövetség Bárdos Lajos szerkesztette 101 Népdalán, amelyhez anyagot és előszót én írtam. Tarts előadást a tanító uraknak a 101 értékeit illetőleg!”

Megy tovább a munka, Kodály elindított egy erjedést, tanítványai nagy lendülettel kapcsolódnak be a kórusmozgalom megújításáért és a népdalért vívott harcba. Ennek fontos állomása volt, mikor 1934-ben apám társaival megszervezte az első Éneklő Ifjúság koncertet. Csodálatos újítás volt ez: összehívtak 7-8 kórust, mindenki szerepelt külön-külön is, de a végén közösen is énekelt az összes résztvevő. Nagy élmény volt ez a szereplőknek, hallgatóknak egyaránt.

1935-ben Kodály kedves gesztust tesz első osztálya felé: meghívja őket gyerekeikkel együtt hűvösvölgyi házába, kertjébe. 10 éve végzett osztályának tagjai már valamennyien értékes, eredményes építőmesterei a magyar zeneéletnek. A gyermekek terén vitathatatlanul apám vezet: későbbi 11 gyermekéből hatan már megvoltunk. Kodály ezúttal főként a gyerekekkel foglalkozik, az ő társaságukat élvezzi. Játékokat, vetélkedőket szervez nekünk, bemutatja fára mászó tudományát. Erről az eseményről egy újságcikk közölt képet tévesen „Kodály Zoltán unokái” címmel. És itt el kell mondanom valamit, ami számomra érdekes. Bach legfőbb tanítómestere bátyja Johann Christoph volt, Pachelbel növendéke. Bachról tehát azt szoktuk mondani, hogy zeneileg ő Pachelbel unokája. Nos, én már egy ideje büszkén gondolom magamban, hogy akkor én Kodály unokájának tarthatom magam. És íme, a cikk tréfásan ezt igazolta.

36 megint a mozgalom áldott pillanata: Bartók megírja 27 remekbe szabott egynemű karát. Nagy rábeszélésre születtek meg ezek a művek, apámék régóta kérték Bartókot, hogy ő is írjon kórusműveket. Ő eleinte elhárította a kérést, mondván, hogy a vokális műfaj Kodályé, ő inkább instrumentális zenét ír. A szövegeket a népdaloktól vette, a zene a sajátja. A műveket apám és Kertész Gyula által alapított Magyar Kórus Kiadó adta ki. A Kiadó gyorsan, olcsón terjesztette a műveket, a Magyar Kórus folyóiratban is mindig volt kottamelléklet.

1937-ben a Margitszigeten rendeztek 8 ifjúsági kórus közreműködésével Éneklő Ifjúság hangversenyt. A műsor Kodály, Bartók és Bárdos művekből állt. Az összkarban 2000 diák énekelt együtt tomboló lelkesedés légkörében. Ezt már nem hagyhatták szó nélkül az ellendrukkerek. A szunnyadó parázs ismét lángra kapott. A Magyar Kultúra című lap hasábjain dühödő támadás indult a mozgalom és azok vezérei ellen. Hallgassuk a cikkíró, a névtelenség fátyla mögé bújó Pesthy Józsefet:

„Már csak a vak nem látja, hogy a Bartók- és Kodály-kultusz valósággal hivatalos irányvá húzódik Magyarországon. Az újságokban már egyéb sincs művészet címen, mint égig zengő magasztalása Bartók és Kodály zsenijének, s ami még megdöbbentőbb, a budapesti iskolák gyermekkarai ambiciózus tanárok és tanárnők vezetése alatt már egyebet sem tesznek, mint Bartók- és Kodály-kórusokat mutatnak be a közönségnek.

Bartók és Kodály tehetségét, ha úgy tetszik, akár zsenijét senki sem akarja kétségbe vonni, de ez még nem jogcím arra, hogy muzsikájukat, még helyesebben muzsikájuk szellemét hivatalos és pedagógiai úton csempésszék be még a tanulóifjúságba is. Őszintén szólva kicsit feltűnő és szokatlan a művészetnek egy ágában az élőknek ez a szörnyű nagy kultusza. Miért nincs hasonló kultusz az irodalom vagy a képzőművészet élő nagyjaival szemben? Hogy kivételesen nagyok, ez még nem ok arra, hogy kultuszukat az országra rákényszerítsék. Elvégre Ady Endre is kivételesen nagy, sőt zseni volt minden dekadenciája mellett is. Vannak hazafias vagy vallási értelemben is meghatározó sorai és költeményei, de ugyan kinek jutna eszébe Adyt válogatás nélkül az ifjúság kezébe odaadni? A helyzet semmivel sem másabb Bartók vagy Kodály esetében sem. Különösen az első, de sok tekintetben a második is destruktív lélek, aki a legzseniálisabb muzsikán keresztül is ezt a kietlen, destruktív lelket érezteti és viszi diadalra. Az ifjúságot, amelynek még nincs kritikai érzéke, ne nyomják pont a zenén keresztül és szinte hivatalos apparátussal a legdestruktívabb vizetekre. S még kevésbé vezessék az egyházi népéneket ebbe az irányba.”

A harc tehát kiújult. Szerencsére rögvest akadtak a barikád innenső oldalán is, akik hangjukat felemelték. Idézzünk Tóth Aladár cikkéből:

„Kérem, én nem értek a zenéhez – mondhatja a Magyar Kultúra szerkesztője. Hát éppen az a baj, hogy mondhatja. Hogy nálunk még ma sem szégyen a zenei műveletlenségre, mint mentő körülményre hivatkozni. És ez által minden tudatlan vagy félművelt zenei betyár nyilvánosan arcul köpheti a magyar zene géniuszeit, „féltheti” a magyar „egyházi népéneket” attól a Kodálytól és Bartóktól, akik nélkül nem is ismernénk a magyar nép énekét. A cikkíró fél, hogy a „Bartók és Kodály-kultusz hivatalos irányvá húzódik Magyarországon?” Nos, ettől egyelőre még nem kell félnie. A zenei műveletlenség és tudatlanság nemcsak a Magyar Kultúra hasábjain enged teret az igaz magyar értékek ellenségeinek. Behatolnak azok a kultúra hivatalos helyiségeibe is. Különben aligha csökkentette volna az új középiskolai tanterv az énekórák számát éppen most, a magyar iskolai énekkultúra diadalmas kibontakozása idején...”

Kodály is nyilatkozott. Nem vitatkozik a támadóval, röviden a következőket mondta:

„Az Est munkatársának figyelmeztetésére elolvastam a Magyar Kultúra névtelen cikkét. Képtelen állításairól nincs szavam: hangulat ellen nincs argumentum. Fő kifogása, hogy még élünk, s az ifjúság szeret, mert szeretjük, s nem vár vele halálunkig. Megnyugtatom, nem tarthat már soká: túl vagyunk az ötvenen. Arra kérem Bangha pátert, soha nem látott jeles iskolatársamat: ha méltónak talál rá, imádkozzék könnyű halálomért.” (Bangha páter, a Magyar Kultúra főszerkesztője a nagyszombati érseki gimnázium 1899. évi értesítője szerint a hetedik osztályban Kodállyal együtt magántanuló volt, így bár egy osztályhoz tartoztak, nem láthatták egymást.)

Természetesen Bárdos Lajos és Kertész Gyula lapja, a Magyar Kórus sem maradhatott néma, a lap 1937. októberi „Konstruktív Zeneművészet” c. mellékletében így írnak:

„Egymást ütjük. Szörnyűséges végzete fajtánknak, hogy a legmagyarabb problémák meglátását valami áthatolhatatlan köd nem engedi számunkra. Ennél konstruktívabb erőket nem aktivált még szellemi irányzat Magyarországon, és ez adja meg a magyarázatát annak a kultusznak, amit a cikkíró nem tud megérteni, és megdöbbenőnek tart. Mert, hogy Magyarországon egy akármilyen magasrendű muzsika – ha csak erről volna itt szó – kultuszt támasszon magának, az éppen hiányos művelődési viszonyaink következtében valóban elképzelhetetlen. Hogy ilyen kultusz mégis van, az mutatja, hogy a Bartók-Kodály-szellem univerzális nemzeti jelentőségű.”

Dokumentumok gazdag sorozatával az egész ország, a magyar nép hódolatának panorámája bontakozik ki ebben a füzetben Bartók és Kodály géniusza előtt. A katolikus sajtó értékelő recenzióiból is idéz, mivel a támadó lap, a Magyar Kultúra Bangha Béla jezsuita páter lapja volt, s így az a látszat támadt, hogy a jobboldal támadja, a baloldal védi Kodályt és Bartókot. A Vigília így ír:

„Kodály a hit és az egyetemes, mindent átölelő krisztusi szeretet monumentalitásában közelítette meg az új kultúra szellemét. Az elernyedtt európai atmoszférában új vénát nyitott a magyar dallamkincs éppen Bartókon és Kodályon keresztül.”

Apámból a 30-as évekre már az ország egyik legkitűnőbb karmestere lett. Ismét Tóth Aladártól idézek:

„Fővárosunkban a Cecília Kórus hangversenyein hallhatjuk a legtökéletesebb a cappella muzsikát. Hogy Bárdos mint karmester a klasszikus kóruskomponisták leghivatottabb magyar interpretátora: azt a vasárnapi hangverseny nagyszerű Josquin, Palestrina és Lassus számai után szinte felesleges külön hangsúlyoznunk. A Cecília Kórus művészi munkáját talán még sohasem csodálhattuk meg annyira, mint ezen az estén. Különösen Kodály Mátrai képeinek organikus egysége, a szólamintázás pompás kerekése és elevenése, a ritmus lüktetése, a hangszínek bravúros játéka, a zamatos, értelmes szövegmondás: mind-mind a maximumát jelentette annak, amit eddig magyar énekkartól hallottunk.”

Ehhez még hozzáfűznék egy esetet. 1952-ben apám a Rádió Kórusral felvette a Mátrai képeket. Ott volt a mester is. Mikor vége volt a felvételnek, Kodály ezt mondta: „Ezt a művet 20 évvel ezelőtt hallottam utoljára ilyen tökéletesen. Akkor is Bárdostól.” Apám élete végéig büszke volt erre a megjegyzésre.

Egy 39-es szegedi koncertről írott sorok:

„Akik Kodály, Bartók, Bárdos népdalkórusairól nemrégén még úgy beszéltek, mint egy minden áron újat, modernet kifejezni akaró s nehezen érthető irányzatról, azok tegnap boldog meghatódottsággal érezték, hogy a kiforrott művészettel s lobogó magyar lendülettel előadott művekben a magyar falu érzésvilága, fájdalma, öröme csendült fel. Kodály Bartók és Bárdos művei fémjelezték a nagyszerű hangversenyt. A hangulatos, színpompás művek kifogástalan tisztasággal szólaltak meg Bárdos Lajos és Szögi Endre értékes vezénylese nyomán”

Bárdos Lajos egy negyvenes évekbéli Éneklő Ifjúság koncerten mondta a következőket:

„Mit énekel, miként és miért énekel a magyar ifjúság? Magyar lélek alkotásait éneklő, magyar dalokat, amelyeknek értéke művészi becsű. Összhatásban, kórusban énekel, mert ez az énekszó így azoknak is bátor megnyilatkozási lehetőséget ad, akik egyéneként nem énekelnének. S karban való ének a szépségeknél olyan árnyalatát is megszólaltatja, amilyenre az operaházi énekművész sem volna képes.

És hogy miért énekel az ifjúság? Azért, mert a kórusban egybeforrnak a magyar szívek, egységben szólal meg a lélek. A kánonban például más és más szólam szólal meg más időben, mint a magyar életben más és más helyen szolgáljuk a hazát, a különböző időben induló szólamok találkoznak, mint a magyar élet egyéneinek munkája a nemzetszolgálat nagyszerűségében.”

Kodály csodálatos meglátása apám képességeit illetőleg tökéletesen valósnak bizonyul: ő valóban a vokális művekkel és a zeneelmélettel foglalkozik legtöbbit. Az 50-es években már Erdélyben is így írnak róla, amikor Kodály Psalmusának rondótémáját elemzi a szerző:

„Miért olyan szép ez a dallam? Nem tudom, az azonban tény, hogy szépségét az utolsó hang teljesíti ki. (Finis coronat) Mondottam már, hogy csak egyszer fordul elő, ezt a megoldást Bárdos Lajos, a magyar zenetudományos közgondolkodás nem hivatalos, de hivatásos, elhivatott főpásztora, a magyar zenetudományos szóhasználat legleleményesebb újítója 'csak-finálisznak' hívja.”

Ennek a csak-finálisznak a következő a története: egyszer egy külföldön élő hazánkfia látogatta meg apámat. Apám elénekelt neki egy erdélyi dalt, talán azt, hogy „A kapuban a szekér,

Itt a legény leányt kér,

De a leány azt mondja,

Nem megyek férjhez soha”

Az illető csodálkozva kérdezte meg, hogy hogy kerül ez a la hang az utolsó taktusokra, mikor az egész dalban nem szerepel. Miért van ez itt? Apám gondolkozott, majd megadta a szakmai választ: - Csak. Később egy cikkében le is írta ezt a jelenséget, így elterjedt ez a fogalom.

Kodály a diktatúra minden formáját elvetette és igyekezett ellene tenni. Két történetet említenék meg ezzel kapcsolatban. 1944 a nyilas rémuralom ideje. Embereket lőnek a Dunába, sajtócenzára ellenőrzi a kiadott műveket. Statáriális bíróság terhe mellett mindent meg kellett mutatni a nyilas sajtócenzárnak. Kodály ezekben a napokban hozza el a Magyar Kórusba Adventi ének című művét. Nagyon megörülnek neki, megköszönik, és megígérik, hogy minél hamarabb terjesztik. Kodály távozik, ők belelapoznak a műbe, és megrémülnek, mert ötször szerepel benne, hogy „Meglásd, meglásd, ó Izrael, hogy eljövend Emanuel”. Tehát, hogy eljön a Megváltó, a szabadulás. Egymásra néznek, apám megkérdezi Kertész Gyulától:

- És a nyilas sajtócenzára?
- A nyilas sajtócenzára le van szavazva. (Egy picit másképp mondta.)
- Ja, ha le van szavazva, akkor menjünk a Jaczkó bácsihoz, a nyomdába.

Jaczkó bácsi nézi az anyagot és megkérdi:

- És a nyilas sajtócenzára pecsétje?
- A nyilas sajtócenzára le van szavazva.
- Ja, ha le van szavazva, akkor kinyomtatjuk.

Két hét múlva 500 példányt küldtek szét az országban, a nyilas uralomnak pedig hamarosan vége szakadt. Mindenki az életét kockáztatta, aki benne volt ebben a kalandban.

Ivasivka Mátyás, kiváló pécsi kolléga számol be a másik történetről. 1953-ban rendezték a II. Magyar Zenei Hét elnevezésű hangversenyekből, zenei vitákból álló sorozatot. Kodály Zoltán Békesség-óhajtás c. művét Csenki Imre mutatta be az Állami Népi Együttes énekkarával. Ivasivka nem tudott részt venni ezen a bemutatón, pár nap múlva Németh Gusztávval, a zalaegerszegi Állami Zeneiskola igazgatójával feljött Pestre, és meglátogatták apámat. Apám szeretettel fogadta őket, és megkérdezte:

- No mit szóltok az új Kodály kórusműhöz? Szenzációs, de főleg mindaz, ami körülötte történt.

Mi őszintén bevallottuk, hogy nem lehettünk ott a néhány nappal azelőtti ősbemutatón, és nem ismerjük az eseményeket, amelyekre célzott.

- Hát akkor most nagyon figyeljetek. A Mester egy Virág Benedek költeményt zenésített meg, mely a napóleoni háborúk idején született. De vajon miért pont ezt a verset választotta most, 1953-ban?

Bárdos odamegy a könyvespolchoz, leemeli az Öt évszázad magyar versei című sorozat egyik kötetét. (Később bővült Hét évszázadra.) Föllapozza és olvassa:

„A vadon Marsnak dühödött kezéből

Üsd ki dárdáját: raboló vitézit

Pusztá honjuknak telekére visszamenni parancsold.”

- Mit gondoltok, kik manapság ezek a rabló vitézek, vajon hol van pusztá honjuk? De hallgassátok tovább:

„A dühösséggel keresett dicsőség

Vesszen el, Múzsám szabadon kiálltja:

A borostyánág, ha vereslik,

Undok címer előttem!”

- Vereslik az undok címer ..., csupán a bolond nem tudja, hogy manapság miről van itt szó. És a záró sorok:

„Szállj le, s vigasztald meg az árvaságot,

Béke! Mennyeknek koronás leánya,

Hajh! Sok országok szava kér:

Jelenj meg már valahára!”

- Mesélik, hogy a nyomdai lektornak szemet szúrtak ezek a sorok. „Eltársak, nem lesz ebből baj?”- kérdezte. Visszaküldték az első számú cenzornak, aki Kodállal azért mégsem mert összekülönbözni. Végül is kinyomtatták a kottát, ám Csenki lelkére kötötték, hogy jól elkeneve énekeljék az ominózus sorokat a bemutatón. Gondoljátok el, mennyit keresgélt a Mester, amíg ezt a költeményt megtalálta!

Szintén Ivasivka Mátyástól tudjuk a következő történetet is. 1952-ben, Kodály 70. születésnapja alkalmából Ivasivka Mátyás apámtól kért cikket szamizdat cserkészlapjuk számára. Apa nem törődve a veszéllyel, ezeket írta:

„Kodály Zoltán 70 éves

December 16-án, - Beethovennek is születésnapján! – ünnepli az ország Kodály Zoltánnak 70. születésnapját.

Miért? Miért országos ünnep egy zeneszerző születésnapja? Mert ez a zeneszerző olyan ajándékot adott az országnak, amit nem vehet el tőle senki. Énekre tanította. Az ének pedig zenekultúrát, vagyis szépséget, boldogságot jelent. Kultúrát, amit hangszertanulással egyelőre csak nagyon kevesen, de énekelve milliók sajátíthatnak el. Ha éneklünk, több-emberek vagyunk. Ha magyarán éneklünk, - ahogy Kodály Zoltán tanított meg bennünket zenei anyanyelvünkre, - akkor magyarabb magyarok vagyunk. Ha együttesen énekelünk, megfogjuk egymás kezét, érezzük, nem vagyunk egyedül. Ha már kisgyermekkorunkban kezdünk énekelni, egész életünk jobb irányt vesz.

Kodály Zoltán előtt minderre nem volt módja a magyarság összességének. Tőle kaptuk. Áldja meg érte az Úristen, akit annyiszor és oly gyönyörű magyar dallamokkal vallott meg műveiben is!”

Egy humoros epizódot apám mesélt el:

„Megnevettettem Kodályt!

Mint minden egyes akadémiai konferencián, Kodály ismét egyszer kirohant a „süketek” főiskolája ellen. Szolmizálni, szolmizálni! Pesszimista dörgedelmére felszólaltam:

- Azért talán nem olyan nagyon rossz a helyzet. Most is, ahogy a konferenciára jöttem, a folyosón két diák állt az ablakmélyedésben, és Bertalottit szolmizáltak. Úgyhogy én optimistább vagyok, olykor fel-felködlik előttem egy boldog, jövőendő Magyarország képe, amikor is a rablóvezér, akarom mondani a tévesz elnök betoppan a vendéglátóipari egységbe, és így szól: Üzletvezető elvtársnő, ide a legjobb állami műborát! Te meg népzeneész kartárs, húzd a fülembe a kedvenc nótámat, azt hogy: Mi mi ri mi fa mi do la, mi mi ri mi re re do ti do la szí la! (Már nevetés, de folytatom:) Mire a zenész odahajol a vendéghez: Igenis, naccságos elvtárs úr, osztán tonyális vagy rejális válással teccsik parancsoni? (Kodály hangosan, jóízűen nevetett!)”

A másik történet 1956-ból való. A forradalom idején Kodály Galyatetőn rekedt. Fasang Árpád, Palló Imre és Járdányi Pál meglátogatták. Tájékoztatták a pletykáról, miszerint esetleg az államelnöki székre pályázik. Kodály azt felelte: „Nem vállalom. Nem bírom a dohányfüstöt.” Aztán komolyra fordítva a szót így folytatta: „Száz olyan embert is találnak, aki erre a funkcióra alkalmas lehet. Én azonban szeretném még kidagogni magamból, ami bennem van, és ezt rajtam kívül más nem teheti meg.”

Akkoriban se vége, se hossza nem volt a Kodály személye elleni támadásoknak. Akadt, aki egész koncepcióját kapitalista csökevénynek minősítette egy nagy példányszámú lapban. Kodály elolvasta a cikket, és véleményét egy szóban foglalta össze: „Marha!” Ez tudomására jutott a cikkírónak, és becsületsértési pert indított Kodály ellen. Az akták egyik bíróságról a másikra kerültek. Végül a Legfelsőbb Bíróság illetékes bírójára Fasang Árpádhoz fordult szakértői véleményért. Ő azt mondta, hogy

Kodály ezt nem becsületsértő szándékkal mondta, hanem mint szakmai véleményt fogalmazta meg. Az ügy ezzel lezárult.

Összefoglalva megpróbálom érzékeltetni, miben látom bizonyítékát annak az állításomnak, hogy apám egész életében harcolt mestere igazáért, azért, hogy minél több területen segítsen Kodály elgondolásait diadalra vinni.

Húsz éven át volt szerencsém apám keze alatt énekelni a Mátyás templom kórusában. Mindig a legnagyobb tisztelet és szeretet hangján beszélt Kodály műveiről. A Budavári Te Deumot nem hiszem, hogy nagyobb hittel és átérzéssel dirigálta volna valaki. Életünk végéig nem felejtjük el a Mátrai képek vagy a Jézus és a kufárok előadásait. Ő készítette el és adta a világ kórusmozgalmának az Esti dal vegyeskari változatát, természetesen Kodály jóváhagyásával.

Zeneakadémiai tanárként minden általa tanított tantárgyban fel-felbukkantak Kodály művei, gondolatai. A prozódia tantárgyat főleg Kodály műveinek elemzése alapján tanította.

Mint zenetudós járta az országot, előadásaival segítette a karnagyok, zenetanárok továbbképzését. 10 olyan témát tudott kínálni, ami Kodályról vagy az ő műveiről szólt. Ezeken felül a Harminc írásban négy, a Tíz újabb írásban három jelentős tanulmánya szól mesterének művészetéről, és áttanulmányozván a Mohai Miklós által szerkesztett, apám írásaiból összeállított „Elemző írások a zenéről” című posztumusz kiadványt, melyben nincs kimondottan Kodállal foglalkozó cikk, azt találtam, hogy a 230 oldalas könyvben 147-szer szerepel Kodály neve vagy utalás valamely művére.

Két életút csodálatos találkozását figyelhettük meg: a mesterét, aki a magyar zenének egyik legnagyobb alakja, aki mérhetetlenül sokat adott egyik legtehetségesebb tanítványának, és a tanítványét, aki egész életében igyekezett ezt meghálálni mesterének, minél többet visszaadni a temérdek kapott jóból, és továbbadni az egész országnak.

A mester utolsó terve már nem valósulhatott meg. 1967-ben elkezdte írni Ady Endre Isten harsonája c. versére tervezett kórusművét, csak egy szerény ritmusvázlat maradt ránk. De figyeljünk oda a csodálatos mondanivalóra!

+

„Mikor az elnyomottak, a senkik,
Jajdulva, fegyverkezve jönnek,
Az Isten jön és millió árnya
Méhébe halt erőnek, örömnék.

Akik erőt és örömet ölnek,
Nem lesz majd kegyelem azoknak.
Néhány ezer évig túr az Isten,
De az után jaj a gyilkosoknak.”

Had idézzem végül Szabolcsi Bencét:

„Amit vállalt, nem kevesebb volt, mint Magyarország újjáteremtése zenében. Mérhetetlen a munka, melyet elvégzett, és reánk hagyott: szerzeményei többek, mint pusztá zeneművek, tudományos és

nevelő munkája több volt, mint tudomány és nevelés. Nemzedékek munkáját végezte el egymaga: nemzedékek tudatát formálta újjá, nemzedékeknek adott hitet, bizalmat és távlatot, életcélt és meggyőződést.”

Apám minden erejével azon volt, hogy ezt a gigászi munkát Kodálynak ne egyedül kelljen elvégeznie. A Mester után a tanítvány is beírta nevét a magyar muzsika aranykönyvébe.

Had idézzek végül apám Kodály 70. születésnapjára írt művéből:

„Nagy Kodály Zoltánunk híre fényes!
Daloknak mestere, sokáig élhess,
Hiszen egy hegyorom az éggel a vállán
Oly ifjú, mint egy fénylő szivárvány.”